

PODSTAWOWE WIADOMOŚCI O PRAWIE

1.1 Normy prawne a inne normy społeczne

Normy społeczne

Każda zbiorowość, w jakiej żyje człowiek (np. wspólnota szkolna, drużyna harcerska czy zespół pracowniczy), ustala normy postępowania (zasady, wytyczne, standardy, wzory, schematy) obowiązujące jej członków. Normy postępowania są to zalecenia, które wskazują, w jaki sposób osoba lub grupa osób powinna się zachować w określonych sytuacjach.

Osoba nieprzestrzegająca norm postępowania ponosi negatywne konsekwencje swojego zachowania (np. stosowanie przez sportowca niedozwolonych środków dopingujących może spowodować jego dyskwalifikację).

Jeżeli w określonej zbiorowości obowiązują normy postępowania, które są przestrzegane przez wszystkich jej członków, to możliwe jest uporządkowanie różnych zjawisk i procesów (np. społecznych, gospodarczych, politycznych), jakie zachodzą w tej zbiorowości, oraz kształtowanie i przewidywanie zachowań ludzi, którzy ją tworzą. Ważną częścią wszystkich norm postępowania są normy społeczne.

Normy społeczne są to zasady postępowania kształtowane w społeczeństwie od pokoleń i uznawane powszechnie jako wzorce zachowania.

Do najważniejszych norm społecznych należą normy moralne, religijne, obyczajowe (TABELA 1, s. 10) i normy prawne.

Normy prawne

Szczególnym rodzajem norm społecznych są normy prawne.

Norma prawna – wynikająca z przepisów prawnych reguła postępowania, wydana lub usankcjonowana przez państwo i zagwarantowana przymusem państwowym, której adresatami są wszystkie osoby znajdujące się w opisanej normą sytuacji lub posiadające określone w normie cechy.

Często zdarza się, że normy prawne są tożsame z normami moralnymi, obyczajowymi i religijnymi.

Przykład

Zabicie człowieka jest powszechnie uznawane za zło – dlatego jedna z powszechnie akceptowanych norm moralnych zabrania zabijania innych. Również normy wielu religii zabraniają odbierania życia, np. jedno z przykazań dekalogu głosi – nie zabijaj.

Zabijanie jest również zabronione przez normy prawne (np. zgodnie z art. 148 § 1 k.k., kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności).

Tabela 1. Porównanie norm moralnych, obyczajowych i religijnych

Rodzaj norm	Charakterystyka	Obowiązek przestrzegania	Sankcja za nieprzestrzeganie	Przykłady
Normy moralne	Zalecenia dotyczące zachowania ludzi, formułowane z punktu widzenia powszechnie uznanego dobra i zła.	Formalnie nie ma takiego obowiązku, jednak własne przekonania i presja społeczna skłaniają, aby tych norm przestrzegać.	Odrzucenie przez innych członków społeczeństwa (ostracyzm społeczny). Osoba, która złamała normę moralną, bardzo często odczuwa z tego powodu duży dyskomfort (ma wyrzuty sumienia).	- okazywanie szacunku starszym - pomaganie słabszym - unikanie kłamstwa i donosicielstwa
Normy obyczajowe	Zalecenia, które wskazują, jak należy postępować i jakiego postępowania należy unikać w konkretnych sytuacjach w określonym środowisku.	Obowiązek ich przestrzegania wynika z przynależności do konkretnego środowiska, w którym te normy obowiązują (np. harcerze przyjmują obowiązek przestrzegania prawa harcerskiego).	Sankcje są ustalane przez środowisko, w którym normy obowiązują. Mogą mieć różny charakter – aż do wykluczenia osoby, która tych norm nie przestrzega.	- zasady netykiety w Internecie - zasady zachowania się przy stole - oddzwanianie na nieodebrane połączenia
Normy religijne	Obejmują zakazy i nakazy obowiązujące wyznawców określonej religii. Jak wierzą wyznawcy, część norm religijnych pochodzi od Boga. Istnieją też normy ustanawiane przez ludzi, którzy zostali do tego uprawnieni przez Boga lub przez innych wyznawców.	Wyznawcy określonej religii sami przyjmują na siebie obowiązek przestrzegania norm religijnych. Istnieją też państwa (tzw. państwa wyznaniowe), w których obowiązek przestrzegania norm religijnych jest narzucony przez państwo.	Uznaje się, że sankcje mogą spotkać człowieka po śmierci (np. potępienie za nieprzestrzeganie, a zbawienie za przestrzeganie norm religijnych) lub w życiu doczesnym (np. wykluczenie ze wspólnoty wiernych lub obowiązek zadośćuczynienia).	- udział katolików w mszach świętych w niedziele i święta - obowiązek odbycia przynajmniej raz w życiu pielgrzymki do Mekki przez każdego muzułmаниna (pod warunkiem, że pozwala mu na to sytuacja finansowa) - obowiązek spożywania koszernych potraw przez wyznawców judaizmu

Mimo że normy prawne są często takie same jak normy moralne, religijne czy obyczajowe, to jednak należy zwrócić uwagę na różnice między nimi. Podstawowa różnica jest taka, że tylko normy prawne są wydane lub usankcjonowane przez państwo w ściśle określonym trybie¹, a ich przestrzeganie jest zagwarantowane istnieniem przymusu państwowego². Ponadto nikt nie ma możliwości pozostawiania poza systemem norm prawnych, a osoby, które ich nie przestrzegają, są narażone na negatywne konsekwencje ze strony odpowiednich organów państwa.

Adresatem norm prawnych nie jest konkretna osoba, np. Jan Kowalski, lecz każda osoba znajdująca się w określonej normą sytuacji lub posiadająca określone w normie cechy. Normy prawne mają więc **charakter ogólny**.

Ponadto normy prawne dotyczą pewnych powtarzalnych zachowań, bez zbytecznego uszczegółowienia określonych nią okoliczności. Oznacza to, że normy prawne mają **charakter abstrakcyjny**. Abstrakcyjny charakter norm prawnych wynika z tego, że niemożliwe

¹ Tryb stanowienia (wydawanie) norm prawnych zostanie omówiony w podrozdziale 2.5. ŹRÓDŁA PRAWA.

² **Przymus państwowy** – środki stosowane przez państwo w celu zapewnienia przestrzegania prawa, mające najczęściej postać różnego rodzaju sankcji.

jest zbyt nie uszczegółowienie określonych przez normę prawną okoliczności, ponieważ doprowadziłoby to do objęcia systemem norm prawnych wszystkich jednostkowych, często niepowtarzalnych zachowań.

Budowa normy prawnej

Istnieją różne poglądy na budowę normy prawnej. Najbardziej rozpowszechniona jest teoria trójelementowej budowy normy prawnej, zgodnie z którą można wyróżnić trzy elementy ją tworzące, tj. hipotezę, dyspozycję i sankcję.

Rysunek 1. Budowa normy prawnej

Hipoteza wskazuje adresata normy prawnej i opisuje okoliczności, w jakich ma on obowiązek określonego postępowania. Hipoteza może zawierać zarówno opis cech, jakie posiada adresat normy prawnej, jak i opis sytuacji, w której ma on obowiązek postępowania zgodnego z tą normą.

Dyspozycja wskazuje, co powinien zrobić adresat normy prawnej lub od jakiego działania powinien się on powstrzymać. Dyspozycja określa obowiązek bądź uprawnienie adresata normy prawnej.

Sankcja jest to ta część normy prawnej, w której określone są konsekwencje, jakie ponieś adresat normy prawnej w sytuacji, gdy postąpi niezgodnie z zawartą w niej dyspozycją.

Tabela 2. Przykłady elementów normy prawnej

Element normy prawnej	Przykłady	
	art. 89 Kodeksu wykroczeń	art. 144 § 1 Kodeksu karnego
Hipoteza	Kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7,	Kto, będąc powołanym do pełnienia czynnej służby wojskowej,
Dyspozycja	dopuszcza do przebywania małoletniego na drodze publicznej lub na torach pojazdu szynowego,	nie zgłasza się do odbywania tej służby w określonym terminie i miejscu,
Sankcja	podlega karze grzywny albo karze nagany.	podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Nie zawsze norma prawna jest zapisana tak, aby możliwe było łatwe wyodrębnienie hipotezy, dyspozycji i sankcji. Bardzo często zdarza się, że normy prawne są zbudowane w taki sposób, że hipoteza jest połączona z dyspozycją, natomiast sankcja jest zawarta w innym miejscu aktu normatywnego lub nawet w innym akcie normatywnym.

Klasyfikacje norm prawnych

Obowiązujące normy prawne można klasyfikować według wielu różnych kryteriów. Poniżej omówione zostaną dwie klasyfikacje, wyodrębnione ze względu na:

- zakres swobody pozostawionego adresatowi normy prawnej;
- sposób określenia zachowań ludzkich opisanych normą prawną.

Ze względu na zakres swobody pozostawiony adresatowi normy prawnej wyróżnia się normy bezwzględnie obowiązujące (imperatywne) oraz normy względnie obowiązujące (dyspozytywne).

Adresat **normy prawnej bezwzględnie obowiązującej** powinien zachować się dokładnie tak, jak określono w normie. Nie ma on pozostawionej swobody w wyborze postępowania.

Przykład

W art. 13 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zapisano: „Nie może zawrzeć małżeństwa, kto już pozostaje w związku małżeńskim”.

Adresatem normy prawnej są w tym przypadku osoby pozostające w związku małżeńskim. Osoby te nie mogą zawrzeć małżeństwa, nawet gdyby bardzo tego chciały lub gdyby zgodę na to wyraził ich współmałżonek. Tak więc muszą one zachować się dokładnie tak, jak określono w normie prawnej.

Inny charakter mają **normy prawne względnie obowiązujące**. Adresaci tych norm mogą, ale nie muszą zachować się w sposób, jaki został opisany w normie prawnej. Tak więc mogą oni również zachować się inaczej, niż wynika to z treści normy prawnej.

Przykład

W art. 867 § 1 Kodeksu cywilnego jest zapisane:

„Każdy wspólnik jest uprawniony do równego udziału w zyskach i w tym samym stosunku uczestniczy w stratach, bez względu na rodzaj i wartość wkładu. W umowie spółki można inaczej ustalić stosunek udziału wspólników w zyskach i stratach. Można nawet zwolnić niektórych wspólników od udziału w stratach. Natomiast nie można wyłączyć wspólnika od udziału w zyskach.”

Zapis ten oznacza, że adresaci tej normy prawnej, czyli wspólnicy spółki cywilnej, mogą przyjąć zasady udziału w zyskach takie, jak określono w tej normie prawnej – czyli że każdy wspólnik będzie miał taki sam udział w zyskach spółki. Ale mogą oni również ustalić inne zasady podziału zysków spółki (np. w spółce trzysobowej jeden wspólnik może mieć 60% udziału w zyskach, drugi 30%, a trzeci 10%).

Innym kryterium podziału norm prawnych jest sposób określenia zachowań ludzkich opisanych przez normę prawną. Na podstawie tego kryterium wyróżnia się normy prawne nakazujące, zakazujące i zezwalające (upoważniające lub uprawniające).

Tabela 3. Charakterystyka i przykłady norm nakazujących, nakazujących i zezwalających

Rodzaj normy prawnej	Charakterystyka	Przykład
Norma nakazująca	określa, co jej adresat powinien uczynić, aby postępować zgodnie z treścią normy prawnej	art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od wydobycia niektórych kopalin: „Podatnik jest obowiązany bez wezwania składać właściwemu naczelnikowi urzędu celnego deklarację podatkową.”
Norma zakazująca	określa, od jakich działań adresat normy prawnej powinien się powstrzymać	art. 8 ust. 2 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych: „Zabrania się wnoszenia na imprezę masową i posiadania przez osoby w niej uczestniczące broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów, materiałów wybuchowych, wyrobów pirotechnicznych, materiałów pożarowo niebezpiecznych, napojów alkoholowych, środków odurzających lub substancji psychotropowych.”
Norma zezwalająca	pozwala na określone zachowanie adresata normy prawnej, czyli może on zachować się tak, jak określono w normie prawnej, ale może też zachować się inaczej	art. 43 ust. 1 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych: „Podróżny może bez zgody organizatora turystyki przenieść na osobę spełniającą warunki udziału w imprezie turystycznej wszystkie przysługujące mu z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej uprawnienia, jeżeli jednocześnie osoba ta przejmuje wszystkie wynikające z tej umowy obowiązki”.

Norma prawna a przepis prawny

Normy prawne są zawarte w różnych dokumentach nazywanych aktami normatywnymi. Akty te są zbudowane ze zdań lub innych jednostek redakcyjnych, czyli z **przepisów prawnych**. Potocznie uważa się, że norma prawna i przepis prawny oznaczają to samo – jednak pojęć tych nie można utożsamiać, gdyż jeden przepis prawny może zawierać całą normę prawną

lub tylko jej część (np. hipotezę i dyspozycję). Jeżeli jeden przepis prawny zawiera tylko część normy prawnej, to pozostała jej część musi znajdować się w innym lub w innych przepisach prawnych. Jedna norma prawna może być więc zawarta w kilku przepisach. Mogą również istnieć przepisy prawne, które nie zawierają żadnego elementu normy prawnej – ich celem jest np. zdefiniowanie używanych zwrotów (przepisy definiujące) bądź scharakteryzowanie celu wprowadzenia aktu normatywnego.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Co to jest norma społeczna?
2. Wyszukaj informacje na temat różnych rodzajów norm społecznych i na ich podstawie wypisz podobieństwa i różnice między różnymi rodzajami norm. Podaj źródła, z których korzystałeś.
3. Czym różnią się normy moralne od norm religijnych?
4. Kto jest adresatem norm prawnych?
5. Co to jest norma prawna?
6. Wskaż różnice między pojęciami „norma prawna” i „przepis prawny”.
7. Czy człowiek może pozostawać poza systemem norm prawnych? Uzasadnij swoją odpowiedź.
8. Czy człowiek może pozostawać poza systemem norm obyczajowych lub religijnych? Uzasadnij swoją odpowiedź.

1.2 Państwo i prawo

Pojęcie państwa i prawa

Definicje państwa były formułowane już w starożytnej Grecji m.in. przez Platona i Arystotelesa, formułowano je również później i formuluje się obecnie. Dlatego nie wchodząc zbyt głęboko w rozważania dotyczące państwa, na potrzeby tego podręcznika można przyjąć definicję zaprezentowaną poniżej.

Państwo jest przymusową organizacją społeczną, której najważniejsze elementy, tj. ludność, terytorium i suwerenna władza, są określone przez prawo*.

* B. Ćwierz-Matysiak, *Wprowadzenie do prawa dla ekonomistów*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Łangego we Wrocławiu, Wrocław 2004.

Autorzy definicji zaprezentowanej powyżej oraz większości innych definicji państwa zwracają uwagę na związki, jakie występują między państwem a prawem.

Prawo to wszystkie wydane lub usankcjonowane przez państwo normy postępowania, powszechnie obowiązujące na jego terytorium, których przestrzeganie jest zagwarantowane przymusem państwowym*.

* Słowo „prawo” ma w języku polskim wiele znaczeń. Prawo w znaczeniu przedstawionym w definicji powyżej jest określane jako **prawo przedmiotowe** albo **prawo w znaczeniu przedmiotowym**. Prawo może oznaczać również uprawnienia, jakie na podstawie obowiązujących przepisów prawnych przysługują określonym osobom. Prawo użyte w tym znaczeniu jest określane również jako **prawo podmiotowe** albo **prawo w znaczeniu podmiotowym** (zostanie ono omówione w podrozdziale 1.3. PRAWO PODMIOTOWE).

Umowa jako źródło zobowiązań

Pojęcie umowy

Umowa to czynność prawna zawierająca zgodne oświadczenia woli stron umowy, złożone w celu wywołania skutków prawnych, tj. powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego.

Oprócz skutków prawnych wynikających bezpośrednio z treści umowy, może ona wywoływać również inne skutki prawne, które wynikają albo z przepisów prawnych, albo z zasad współżycia społecznego czy ustalonych zwyczajów.

Przykład

Umowa sprzedaży butów, zawarta między sprzedawcą a konsumentem, nakłada na sprzedawcę nie tylko obowiązek wydania butów konsumentowi, ale również obowiązek przyjęcia i rozpatrzenia reklamacji, jeżeli buty będą miały wady fizyczne.

Za pomocą umów kontrahenci mogą kształtować wzajemne stosunki prawne, dzięki czemu mogą ze sobą współpracować. Umowy są bardzo często występującymi czynnościami prawnymi, a ich stronami są nie tylko podmioty prowadzące działalność gospodarczą, ale każdy z nas.

Przykład

1. Korzystający ze środków komunikacji miejskiej jest stroną umowy przewozu osób.
2. Korzystający z energii elektrycznej jest stroną umowy o dostawę energii.
3. Korzystający z telefonu komórkowego jest stroną umowy o świadczenie usług telekomunikacyjnych.

Umowa powoduje powstanie, zmianę lub zniesienie wzajemnych praw i obowiązków stron umowy. Dzięki funkcjonowaniu umów różne podmioty stosunków cywilnoprawnych mogą współpracować ze sobą m.in. w zakresie sprzedaży towarów i świadczenia usług.

Zasada swobody umów

Zasada swobody umów polega na tym, że strony, w granicach określonych prawem, mają dowolność w kształtowaniu stosunków zobowiązaniowych wynikających z umowy. Zasada swobody umów jest jedną z podstawowych zasad prawa cywilnego. Wyraża się ona przede wszystkim tym, że:

- podmioty zawierające umowę mogą swobodnie decydować o jej zawarciu bądź niezawarciu;
- istnieje swoboda wyboru partnera umowy (drugiej strony umowy);
- strony umowy mogą ułożyć stosunek prawny według swojego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego;
- strony umowy mają swobodę w wyborze formy umowy, poza ściśle określonymi w prawie przypadkami, w których musi być zachowana szczególna forma.

Swoboda umów posiada jednak pewną granicę, która wskazuje, że treść lub cel umowy nie może być sprzeczny z właściwością stosunku prawnego, którego umowa dotyczy, z ustawami czy zasadami współżycia społecznego.

Zawarcie umowy

Zawarcie umowy polega na złożeniu przez strony umowy zgodnego oświadczenia woli. Zgodnie z zasadą swobody umów istnieje olbrzymia dowolność w kształtowaniu treści umów.

Wzorce umowy

Jednak w przypadku umów mających charakter masowy niemożliwe jest indywidualne ustalanie treści każdej umowy. W przypadku tych umów jedna ze stron może wydać wzorzec umowy, który zawiera taką samą, standardową treść, wiążącą dla drugiej strony umowy. Wzorce te mogą być różnie nazywane – najczęściej jako „ogólne warunki umowy” lub „regulamin”.

Przykład

1. Regulamin przewozu osób, rzeczy i zwierząt przez PKP Intercity S.A.
2. Wzorzec umowy świadczenia usług telekomunikacyjnych dla abonentów indywidualnych, stosowany przez Mobile Phone Sp. z o.o.
3. Ogólne warunki ubezpieczeń komunikacyjnych, stosowane do umów ubezpieczenia, zawieranych przez Insurance S.A. z osobami fizycznymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi.

Wzorzec umowy powinien być sformułowany jednoznacznie i w sposób zrozumiały. Wzorce te są wiążące dla drugiej strony umowy, jeżeli:

- zostaną dostarczone przy zawarciu umowy;
- wynikają z panujących zwyczajów;
- druga strona mogła się o nich z łatwością dowiedzieć (np. przez przeczytanie wzorca na stronie internetowej albo w ogólnodostępnym miejscu).

Forma zawarcia umowy

Z zasady swobody umów wynika dowolność co do wyboru formy zawarcia umowy (np. ustna czy pisemna). Jednak w niektórych przypadkach może istnieć obowiązek zawierania umowy przy zachowaniu szczególnej formy. Przypadki takie mogą wynikać albo z obowiązujących przepisów prawnych, albo z ustaleń między stronami. Szczególnej formy prawnej wymagają m.in.:

- umowy dotyczące przeniesienia prawa własności nieruchomości – formy aktu notarialnego;
- umowy dotyczące zbycia lub wydzierżawienia przedsiębiorstwa albo ustanowienia na nim użytkowania – formy pisemnej z notarialnym poświadczeniem podpisu;
- umowy pożyczki (wartość 500 zł i więcej) i umowy o roboty budowlane – formy pisemnej.

Sposoby zawarcia umowy

Istnieją różne **sposoby zawarcia umowy** – najbardziej typowe, uregulowane przepisami Kodeksu cywilnego to: przyjęcie oferty, zawarcie umowy w drodze aukcji lub przetargu albo zawarcie umowy w drodze negocjacji (rokowań).

Oferta jest to jednostronne oświadczenie woli, które zawiera istotne postanowienia umowy i stanowi propozycję jej zawarcia. Jej adresatem może być konkretna osoba lub bliżej nieokreślony krąg osób.

Przykład

1. Szanowny Panie Kowalski, jako nasz wieloletni klient może Pan zakupić nasz najnowszy produkt – telewizor marki VISION 39FU5253 LED, ekran 43 cale, full HD – za 1500 zł. Oferta jest ważna do 30 czerwca 2018 r. Sklep RTV Sp. z o.o., ul. Konwaliowa 7, 58-305 Wałbrzych.
2. Sprzedam za 15 zł książkę J. Londona „Martin Eden”. Książka jest nowa, niezniszczona, wydana w 2018 r. przez Wydawnictwo JL.

Jeżeli oświadczenie nie zawiera propozycji zawarcia umowy lub jej istotnych postanowień, nie jest ono traktowane jako oferta, lecz jako **zaproszenie do zawarcia umowy**. Zaproszenia takie mają zwykle postać ogłoszeń, reklam, cenników, ulotek, katalogów. W celu uniknięcia nieporozumień warto napisać na nich, że nie jest to oferta. Podstawowa różnica między

ofertą a zaproszeniem do zawarcia umowy polega na tym, że osoba, która otrzymała ofertę, może żądać zawarcia umowy na podanych w ofercie warunkach, natomiast osobie, która otrzymała zaproszenie do zawarcia umowy, nie przysługuje takie żądanie.

Przykład

W katalogach koncernów samochodowych często są podawane orientacyjne ceny prezentowanych modeli samochodów. Informacje te nie stanowią oferty w rozumieniu Kodeksu cywilnego i nie są wiążące dla dealerów sprzedających samochody. Natomiast jeżeli w salonie jest wystawiony konkretny samochód z informacjami o jego parametrach i cenie, to jest to oferta. Osoba, która zobaczyła taki samochód w salonie, może domagać się jego sprzedaży za podaną cenę.

Ofertę można złożyć ustnie, pisemnie, telefonicznie, elektronicznie lub w formie e-maila. Osoba składająca ofertę (oferent) zobowiązuje się do zawarcia umowy o treści określonej w ofercie. Przyjęcie oferty, czyli oświadczenie woli zawierające akceptację wszystkich jej warunków, stanowi zawarcie umowy. Dokonanie przez drugą stronę uzupełnień, zastrzeżeń i zmian niektórych warunków oferty oznacza odrzucenie otrzymanej oferty i złożenie nowej ze zmienionymi warunkami.

Przy tym sposobie zawierania umowy ważne jest określenie **czasu obowiązywania oferty**, tj. czasu, w jakim ten, kto ją otrzymał, może ją przyjąć, czyli zawrzeć umowę. Regulacje prawne w tym zakresie zawiera Kodeks cywilny. Najprostsza sytuacja występuje wówczas, gdy oferent określił termin jej obowiązywania – wtedy obowiązuje ona do końca tego terminu.

W sytuacji, gdy termin ten nie został określony, a oferta została złożona w obecności drugiej strony lub za pomocą środków umożliwiających porozumiewanie się na odległość (np. telefon, komunikator), to przestaje ona obowiązywać, jeżeli nie została przyjęta niezwłocznie (np. w toku rozmowy telefonicznej).

Jeżeli oferta została skierowana do adresata w inny sposób, np. w formie tradycyjnego listu lub e-maila, wówczas przestaje ona obowiązywać po upływie czasu, w którym przy zwykłym toku czynności oferent mógł uzyskać na nią odpowiedź. Opóźnienie w przesłaniu odpowiedzi na ofertę może spowodować, że nie dojdzie do zawarcia umowy, ponieważ oferent może niezwłocznie przesłać zawiadomienie, że wskutek opóźnienia w otrzymaniu odpowiedzi uważa umowę za niezawartą.

Oferta złożona w postaci elektronicznej (jest nią np. oferta złożona na stronie internetowej, ale nie jest nią oferta wysłana e-mailem lub złożona za pośrednictwem komunikatorów) wiąże składającego, jeżeli druga strona niezwłocznie potwierdzi jej otrzymanie (potwierdzenie otrzymania nie jest równoznaczne z przyjęciem oferty).

Innymi sposobami zawarcia umowy są negocjacje, aukcje i przetargi.

Do zawarcia umowy między stronami może dojść w efekcie prowadzonych między nimi negocjacji (rokowań). **Negocjacje** to sposób zawarcia umowy polegający na tym, że strony prowadzą rozmowy, których celem jest osiągnięcie porozumienia co do wszystkich postanowień umowy. W trakcie negocjacji strony przekazują sobie informacje, oceniają je i oddziałują na siebie. Zawarcie umowy następuje wtedy, gdy wszystkie strony uczestniczące w negocjacjach (najczęściej dwie) osiągną porozumienie co do wszystkich postanowień umowy.

Aukcja polega na składaniu organizatorowi aukcji przez jej uczestników coraz korzystniejszych ofert. Uczestnicy aukcji najczęściej przebywają w tym samym pomieszczeniu i uczestniczą w licytacji. Oferta złożona w czasie trwania aukcji przez jej uczestnika (licytanta) przestaje obowiązywać, jeżeli inny uczestnik złożył ofertę korzystniejszą. Zawarcie umowy w wyniku aukcji następuje z chwilą udzielenia przybicia. Udzielenie przybicia jest to oświadczenie organizatora o przyjęciu najkorzystniejszej oferty, będące jednocześnie zamknięciem aukcji. Po udzieleniu przybicia składanie dalszych ofert jest niemożliwe.

Przetarg polega na wyborze przez organizatora przetargu najkorzystniejszej zgłoszonej oferty. W odróżnieniu od aukcji oferty na przetarg są składane w formie pisemnej, w wyznaczonym przez organizatora czasie i miejscu. O tym, jakie elementy powinny znaleźć się w ofercie oraz gdzie i kiedy należy składać ofertę – organizator przetargu informuje w ogłoszeniu o przetargu, będącym jednocześnie zaproszeniem do udziału w przetargu. Jeżeli ogłoszenie o przetargu ma charakter publiczny i w przetargu może uczestniczyć każdy podmiot spełniający określone przez organizatora przetargu warunki, to jest to **przetarg nieograniczony**. Jeżeli ogłoszenie o przetargu jest wysyłane tylko do podmiotów wybranych przez organizatora przetargu i tylko te podmioty mogą składać ofertę, to jest to **przetarg ograniczony**. Zarówno w przetargu nieograniczonym, jak i ograniczonym organizator w terminie podanym w ogłoszeniu o przetargu dokonuje otwarcia ofert i wybiera najkorzystniejszą. Oferta złożona przez uczestnika przetargu przestaje obowiązywać w sytuacji, gdy została wybrana inna oferta lub gdy przetarg został zamknięty bez wyboru żadnej oferty. Po rozstrzygnięciu przetargu organizator ma obowiązek pisemnego powiadomienia uczestników o wyniku albo o zamknięciu przetargu bez dokonania wyboru żadnej z ofert. Bardzo często organizatorzy przetargów wymagają, aby uczestnicy przetargu wraz z ofertą składali kosztorys. Dotyczy to zwłaszcza przetargów związanych z pracami w zakresie budownictwa, drogownictwa, energetyki, kolejnictwa czy produkcji telewizyjno-filmowej.

Kosztorys jest to dokument, w którym uczestnik przetargu dokonuje wycenienia wynagrodzenia, jakie chce otrzymać od organizatora za wykonanie prac będących przedmiotem przetargu. Dla organizatora przetargu kosztorys jest narzędziem do dokonania wyboru wykonawcy oferującego najkorzystniejszą cenę. Uczestnik przetargu, opracowując kosztorys, powinien w nim uwzględnić wszystkie koszty, jakie będzie musiał ponieść, a także zysk, jaki chce osiągnąć. Jeżeli w kosztorysie ustali swoje wynagrodzenie na zbyt niskim poziomie, to nie będzie mógł go podwyższyć nawet wtedy, gdy w trakcie realizacji prac objętych przetargiem będzie musiał wykonać prace, których nie uwzględnił w kosztorysie.

Zabezpieczenie wykonania umów

Zawierając umowę, każda z jej stron zakłada, że druga strona dotrzyma zobowiązań wynikających z umowy. Jeżeli jedna ze stron umowy nie wykonałaby zobowiązania wynikającego z umowy, to strona ta ponosi odpowiedzialność kontraktową, o której była mowa wcześniej. W umowie można jednak zapisać, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania nastąpi przez zapłatę kary umownej.

Kara umowna (odszkodowanie umowne) jest to ustalona między stronami umowy kwota pieniędzy, którą dłużnik powinien zapłacić wierzycielowi w razie niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego⁷⁴ z powodu okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi dłużnik. Podstawą do wypłacenia tej kwoty są zapisy umowy określające m.in. wysokość kary i sytuacje, w których powstaje obowiązek jej zapłacenia. Dłużnik jest zobowiązany do zapłaty kary umownej w pełnej wysokości – bez względu na wielkość szkody poniesionej przez wierzyciela.

Oprócz zapisów o karze umownej w umowach mogą być zamieszczane jeszcze inne zapisy zabezpieczające przed niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy przez jedną ze stron – są to m.in. zapisy o zadatku, prawie odstąpienia od umowy i prawie odstąpienia od umowy za zapłatą oznaczonej sumy (odstępnego).

Zadatek jest to suma pieniędzy dana drugiej stronie przy zawarciu umowy. W razie niewykonania umowy przez jedną ze stron, druga strona może odstąpić od umowy i za-

⁷⁴ W przypadku zobowiązań pieniężnych karę umowną zastępują odsetki ustawowe lub umowne.

trzymać otrzymany zadatek, a jeżeli sama go dała, może żądać sumy dwukrotnie wyższej. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na różnicę między zadatkiem a zaliczką. Zadatek stanowi zabezpieczenie wykonania umowy, natomiast zaliczka jest to kwota wpłacona na poczet wynagrodzenia należnego jednej ze stron umowy. W razie niewykonania umowy przez tego, kto przekazał zaliczkę, druga strona nie może jej zatrzymać, natomiast w razie niewykonania umowy przez tego, kto otrzymał zaliczkę, ma on obowiązek zwrotu otrzymanej zaliczki (a nie tak jak w przypadku zadatku sumy dwukrotnie wyższej). Dlatego jeżeli przy zawieraniu umowy dochodzi do przekazywania drugiej stronie jakichkolwiek sum pieniędzy, należy zwrócić uwagę, czy chodzi o zadatek, czy o zaliczkę, ponieważ przekazanie zadatku wywołuje całkiem inne skutki prawne niż przekazanie zaliczki.

Przykład

1. 1 czerwca 2015 r. Jan Nowak zawarł z Krzysztofem Mareckim umowę przedwstępną sprzedaży swojego samochodu i otrzymał od Krzysztofa Mareckiego **zadatek w wysokości 10 000 zł**. Wspólnie ustalili, że umowa sprzedaży samochodu zostanie zawarta 30 czerwca 2015 r. W sytuacji, gdyby 30 czerwca 2015 r. z zawarcia umowy wycofał się Krzysztof Marecki, Jan Nowak mógłby zatrzymać kwotę otrzymanego zadatku, tj. 10 000 zł. Natomiast w sytuacji, gdyby 30 czerwca 2015 r. z zawarcia umowy wycofał się Jan Nowak, Krzysztof Marecki mógłby żądać od niego kwoty 20 000 zł (sumy dwukrotnie wyższej niż przekazany zadatek).
2. 1 czerwca 2015 r. Jan Nowak zawarł z Krzysztofem Mareckim umowę przedwstępną sprzedaży swojego samochodu i otrzymał od Krzysztofa Mareckiego **zaliczkę na poczet ceny samochodu w wysokości 10 000 zł**. Wspólnie ustalili, że umowa sprzedaży samochodu zostanie zawarta 30 czerwca 2015 r. W sytuacji, gdyby 30 czerwca 2015 r. z zawarcia umowy wycofał się Krzysztof Marecki lub Jan Nowak, to Jan Nowak miałby obowiązek zwrócenia otrzymanej zaliczki, tj. kwoty 10 000 zł.

Prawo odstąpienia od umowy jest to zastrzeżenie zawarte w umowie, zgodnie z którym jednej lub obu stronom umowy będzie przysługiwało w ciągu oznaczonego terminu prawo odstąpienia od umowy. O skorzystaniu z tego prawa należy poinformować drugą stronę umowy przez złożenie odpowiedniego oświadczenia woli. Skorzystanie przez którąkolwiek ze stron z prawa odstąpienia od umowy tworzy sytuację, jakby umowa między stronami nie była zawarta.

Prawo odstąpienia od umowy za zapłatą oznaczonej sumy (odstępnego), skrótowo nazywane odstępnym, jest bardzo podobne do prawa odstąpienia od umowy. Różnica sprowadza się do tego, że strona, która odstępuje od umowy, powinna zapłacić drugiej stronie umowy określoną kwotę pieniędzy (odstępne). Oświadczenie woli o odstąpieniu od umowy jest ważne tylko wtedy, gdy zostało złożone jednocześnie z zapłatą odstępnego.

Ponadto w celu zabezpieczenia interesów stron stosowana jest umowa przedwstępna. **Umowa przedwstępna** jest to umowa, przez którą jedna ze stron lub obie strony zobowiązują się do zawarcia oznaczonej umowy. Powinna ona określać istotne postanowienia umowy przyrzeczonej (tej, która ma być zawarta) oraz termin, w ciągu którego ma ona być zawarta. W przypadku, gdy jedna ze stron uchyla się od zawarcia umowy przyrzeczonej (nie chce jej zawrzeć), druga strona ma do wyboru: dochodzić zawarcia umowy przyrzeczonej albo domagać się wynagrodzenia szkody, którą poniosła wskutek tego, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej. Jeżeli przy podpisywaniu umowy przedwstępnej jedna ze stron umowy przekazała drugiej stronie zadatek, to:

- otrzymujący zadatek ma prawo do zatrzymania go – jeżeli umowa nie zostanie wykonana przez przekazującego zadatek;
- przekazujący zadatek może domagać się sumy dwukrotnie wyższej niż przekazany zadatek – jeżeli umowa nie zostanie wykonana przez tego, kto otrzymał zadatek.

Wykonanie umowy

Umowa jest wykonana wówczas, gdy zostały spełnione świadczenia, jakie na strony nakłada treść zawartej umowy, co oznacza, że został osiągnięty cel, dla realizacji którego została ona zawarta. Świadczenie dłużnika powinno być zgodne z treścią umowy, a ponadto musi być ono spełnione w sposób odpowiadający celowi społeczno-gospodarczemu świadczenia, zasadom współżycia społecznego i ustalonym zwyczajom – jeżeli istnieją w zakresie objętym świadczeniem. Ponadto obowiązkiem dłużnika jest zachowanie należytej staranności przy spełnianiu świadczenia.

Rodzaje umów i ich funkcje gospodarcze

Możliwe jest dokonanie wielu klasyfikacji umów na podstawie różnych kryteriów. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze z nich.

Klasyfikacja umów według liczby podmiotów, na których spoczywa obowiązek świadczenia, pozwala na wydzielenie następujących grup:

- umowy jednostronnie zobowiązujące;
- umowy dwustronnie zobowiązujące.

W **umowach jednostronnie zobowiązujących** jedna ze stron jest dłużnikiem, a druga wierzycielem, natomiast w **umowach dwustronnie zobowiązujących** każda ze stron jest jednocześnie i dłużnikiem, i wierzycielem. W ramach umów dwustronnie zobowiązujących, które występują częściej niż umowy jednostronnie zobowiązujące, szczególne znaczenie mają umowy wzajemne. Charakteryzują się one tym, że świadczenie każdej ze stron według ich oceny posiada taką samą wartość.

Przykład

1. Umową dwustronnie zobowiązującą (umową wzajemną) jest umowa sprzedaży, na mocy której sprzedawca zobowiązuje się do przeniesienia na kupującego własności rzeczy i wydania mu jej, a kupujący zobowiązuje się zapłacić sprzedawcy cenę i odebrać rzecz. Cena zapłacona przez kupującego jest ekwiwalentem przeniesionego na niego prawa własności – tak więc świadczenia stron miały w ich ocenie taką samą wartość.
2. Umową jednostronnie zobowiązującą jest darowizna. Przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swojego majątku. Dłużnikiem w przypadku tej umowy jest darczyńca, a wierzycielem obdarowany.

Kryterium innej klasyfikacji umów jest uzyskanie korzyści majątkowej przez jedną lub obie strony umowy. Na podstawie tego kryterium wyróżnia się:

- ◆ umowy odpłatne – powodują one, że każda ze stron umowy uzyskuje korzyść majątkową;
- ◆ umowy nieodpłatne – powodują one, że korzyść majątkową uzyskuje tylko jedna ze stron umowy.

Kryterium kolejnej klasyfikacji umów jest ich uregulowanie bądź nieuregulowanie w obowiązujących przepisach prawnych. Na podstawie tego kryterium wyróżnia się następujące rodzaje umów:

- umowy nazwane – są to wyodrębnione typy umów, uregulowane w obowiązujących aktach normatywnych, przede wszystkim w Kodeksie cywilnym (np. umowa sprzedaży czy umowa najmu);
- umowy nienazwane – charakteryzują się tym, że ich treść nie jest przewidziana w żadnym akcie normatywnym;
- umowy mieszane – stanowią kombinację różnych umów nazwanych i mogą zawierać również elementy umów nienazwanych.

Wybrane umowy z Kodeksu cywilnego

Umowy nazwane uregulowane przepisami Kodeksu cywilnego

Kodeks cywilny zawiera normy prawne dotyczące różnych umów, które zostały scharakteryzowane w TABELI 19. Do najczęściej występujących umów należą umowa sprzedaży, umowa o dzieło i umowa-zlecenie – te umowy zostaną scharakteryzowane w dalszej części rozdziału.

Tabela 19. Umowy nazwane uregulowane przepisami Kodeksu cywilnego

Nazwa umowy	Nazwy stron umowy	Treść umowy	Zapisy w Kodeksie cywilnym
Sprzedaż <i>umowa sprzedaży</i>	Sprzedawca i kupujący	Przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu tę rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.	art. 535-602
Zamiana <i>umowa zamiany</i>	Strony umowy	Przez umowę zamiany każda ze stron zobowiązuje się przenieść na drugą stronę własność rzeczy w zamian za zobowiązanie się do przeniesienia własności innej rzeczy.	art. 603-604
Dostawa <i>umowa dostawy</i>	Dostawca i odbiorca	Przez umowę dostawy dostawca zobowiązuje się do wytworzenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku oraz do ich dostarczenia częściami albo okresowo, a odbiorca zobowiązuje się do odebrania tych rzeczy i do zapłaty ceny.	art. 605-612
Kontrakcja <i>umowa kontrakcji</i>	Producent rolny i kontraktujący	Przez umowę kontrakcji producent rolny zobowiązuje się wytworzyć i dostarczyć kontraktującemu oznaczoną ilość produktów rolnych określonego rodzaju, a kontraktujący zobowiązuje się te produkty odebrać w umówionym terminie i zapłacić umówioną cenę oraz spełnić określone świadczenie dodatkowe, jeżeli umowa lub przepisy szczególne przewidują obowiązek spełnienia takiego świadczenia.	art. 613-626
Umowa o dzieło	Przyjmujący zamówienie i zamawiający	Przez umowę o dzieło przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a zamawiający do zapłaty wynagrodzenia.	art. 627-646
Umowa o roboty budowlane	Wykonawca i inwestor	Przez umowę o roboty budowlane wykonawca zobowiązuje się do oddania przewidzianego w umowie obiektu, wykonanego zgodnie z projektem i zasadami wiedzy technicznej, a inwestor zobowiązuje się do dokonania wymaganych przez właściwe przepisy czynności związanych z przygotowaniem robót, w szczególności do przekazania terenu budowy i dostarczenia projektu, oraz do odebrania obiektu i zapłaty umówionego wynagrodzenia.	art. 647-658
Najem <i>umowa najmu</i>	Wynajmujący i najemca	Przez umowę najmu wynajmujący zobowiązuje się oddać najemcy rzecz do używania przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz.	art. 659-692
Dzierżawa <i>umowa dzierżawy</i>	Wydzierżawiający i dzierżawca	Przez umowę dzierżawy wydzierżawiający zobowiązuje się oddać dzierżawcy rzecz do używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a dzierżawca zobowiązuje się płacić wydzierżawiającemu umówiony czynsz. Czynsz może być płacony w pieniądzu lub w świadczeniach innego rodzaju, np. w ułamkowej części pożytków.	art. 693-709

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Nazwa umowy	Nazwy stron umowy	Treść umowy	Zapisy w Kodeksie cywilnym
Umowa leasingu	Finansujący i korzystający	Przez umowę leasingu finansujący zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, nabyć rzecz od oznaczonego zbywcy na warunkach określonych w tej umowie i oddać tę rzecz korzystającemu do używania albo używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony, a korzystający zobowiązuje się zapłacić finansującemu w uzgodnionych ratach wynagrodzenie pieniężne, równe co najmniej cenie nabycia rzeczy przez finansującego.	art. 7091-70918
Użyczenie <i>umowa użyczenia</i>	Użyczający i biorący	Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nieoznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy.	art. 710-719
Pożyczka <i>umowa pożyczki</i>	Dający pożyczkę i biorący	Przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Umowa pożyczki może być umową nieodpłatną lub umową odpłatną.	art. 720-724
Umowa rachunku bankowego	Bank i posiadacz rachunku	Przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Umowa rachunku bankowego może być umową nieodpłatną lub umową odpłatną.	art. 725-733
Zlecenie <i>umowa-zlecenie</i>	Przyjmujący zlecenie i dający zlecenie	Przez umowę-zlecenie przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie. Jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się wykonać je bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie. Przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące umowy-zlecenia stosuje się do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane innymi przepisami.	art. 726-751
Umowa agencyjna	Przyjmujący zlecenie (agent) i dający zlecenie	Przez umowę agencyjną przyjmujący zlecenie (agent) zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, do stałego pośredniczenia, za wynagrodzeniem, przy zawieraniu z klientami umów na rzecz przedsiębiorcy dającego zlecenie albo do zawierania ich w jego imieniu. Jeżeli sposób wynagrodzenia nie został w umowie określony, agentowi należy się prowizja.	art. 758-7649
Umowa komisu	Przyjmujący zlecenie (komisant) i dający zlecenie (komitent)	Przez umowę komisu przyjmujący zlecenie (komisant) zobowiązuje się za wynagrodzeniem (prowizją), w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, do kupna lub sprzedaży rzeczy ruchomych na rachunek dającego zlecenie (komitenta), lecz w imieniu własnym.	art. 765-773
Umowa przewozu	Przewoźnik i podróżny (przewóz osób) lub przewoźnik i wysyłający (przewóz rzeczy)	Przez umowę przewozu przewoźnik zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, do przewiezienia za wynagrodzeniem osób lub rzeczy: • w umowie przewozu osób przewoźnik ma obowiązek zapewnienia podróżnym odpowiadających rodzajowi transportu warunków bezpieczeństwa i higieny oraz takich wygód, jakie ze względu na rodzaj transportu uważa się za niezbędne; • w umowie przewozu rzeczy wysyłający powinien podać przewoźnikowi swój adres oraz adres odbiorcy, miejsce przeznaczenia, oznaczenie przesyłki według rodzaju, ilości oraz sposobu opakowania, jak również wartość rzeczy szczególnie cennych.	art. 774-793

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Nazwa umowy	Nazwy stron umowy	Treść umowy	Zapisy w Kodeksie cywilnym
Umowa spedycji	Spedytor i dający zlecenie	Przez umowę spedycji spedytor zobowiązuje się za wynagrodzeniem, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, do wysyłania lub odbioru przesyłki albo do dokonania innych usług związanych z jej przewozem. Spedytor może występować w imieniu własnym albo w imieniu dającego zlecenie.	art. 794-804
Umowa ubezpieczenia	Ubezpieczyciel i ubezpieczający	Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę.	art. 805-834
Przechowanie <i>umowa przechowania</i>	Przechowawca i składający	Przez umowę przechowania przechowawca zobowiązuje się zachować w stanie nie pogorszonym rzecz ruchomą oddaną mu na przechowanie. Jeżeli wysokość wynagrodzenia za przechowanie nie jest określona w umowie albo w taryfie, przechowawcy należy się wynagrodzenie w danych stosunkach przyjęte, chyba że z umowy lub z okoliczności wynika, że zobowiązał się przechować rzecz bez wynagrodzenia.	art. 835-845
Umowa składu	Przedsiębiorca składowy i składający	Przez umowę składu przedsiębiorca składowy zobowiązuje się do przechowania, za wynagrodzeniem, oznaczonych w umowie rzeczy ruchomych.	art. 853-8599
Spółka <i>umowa spółki</i>	Wspólnicy	Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.	art. 860-875
Poręczenie <i>umowa poręczenia</i>	Poręczyciel, wierzyciel	Przez umowę poręczenia poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela wykonać zobowiązanie na wypadek, gdyby dłużnik zobowiązania nie wykonał.	art. 876-887
Darowizna <i>umowa darowizny</i>	Darczyńca i obdarowany	Przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swojego majątku.	art. 888-902
Przekazanie nieruchomości <i>umowa przekazania nieruchomości</i>	Właściciel i gmina albo Skarb państwa	Przez umowę przekazania nieruchomości jej właściciel zobowiązuje się nieodpłatnie przenieść na gminę albo na Skarb Państwa własność nieruchomości. Umowa jest stosowana wówczas, gdy właściciel chce się pozbyć niechcianej nieruchomości.	art. 9021-9022
Renta <i>umowa renty</i>	Strony umowy (strona otrzymująca świadczenia nazywana jest uprawnionym)	Przez umowę renty jedna ze stron zobowiązuje się względem drugiej do określonych świadczeń okresowych w pieniądzu lub w rzeczach oznaczonych tylko co do gatunku. Renta może być ustanowiona za wynagrodzeniem lub bez wynagrodzenia.	art. 903-907
Dożywocie <i>umowa o dożywocie</i>	Nabywca i zbywca	Jeżeli w zamian za przeniesienie własności nieruchomości nabywca zobowiązał się zapewnić zbywcy dożywotnie utrzymanie (umowa o dożywocie), powinien on, w braku odmiennej umowy, przyjmując zbywcę jako domownika, dostarczać mu żywienia, ubrania, mieszkania, światła i opału, zapewnić mu odpowiednią pomoc i pielęgnowanie w chorobie oraz sprawić mu własnym kosztem pogrzeb odpowiadający miejscowym zwyczajom.	art. 908-916

W tym miejscu należy przypomnieć, że strony każdej umowy mogą określić jej treść według własnego uznania. Oznacza to, że:

- mogą zawrzeć umowę nazwaną uregulowaną przepisami Kodeksu cywilnego w całości zgodnie z tymi przepisami;
- mogą zawrzeć umowę nazwaną, w której częściowo będą wykorzystane przepisy Kodeksu cywilnego, a częściowo zapisy zaproponowane i zaakceptowane przez strony umowy;
- mogą zawrzeć umowę nienazwaną, której treść będzie ukształtowana tylko według propozycji stron umowy.

Strony umowy muszą pamiętać jednak o tym, aby treść zawartej przez nich umowy nie była sprzeczna z naturą stosunku prawnego, przepisami ustaw i zasadami współżycia społecznego.

Przykład

1. Jeżeli jedna ze stron umowy miałaby prawo dowolnej zmiany warunków umowy bez konieczności uzyskania zgody drugiej strony, to taka umowa byłaby sprzeczna z naturą stosunku prawnego, ponieważ zgoda obu stron jest wymagana nie tylko przy zawieraniu umowy, ale również przy zmianach jej treści. W takim przypadku ta ze stron, bez zgody której zmieniono warunki umowy, mogłaby się zwrócić do sądu o uchylenie skutków wprowadzonych zmian, jako niezgodnych z naturą stosunku prawnego.
2. W umowie sprzedaży butów, zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, nie może być ograniczona odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady, ponieważ byłoby to sprzeczne z przepisami ustawy (zgodnie z art. 558 Kodeksu cywilnego jeżeli kupującym jest konsument, to ograniczenie lub wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi jest dopuszczalne tylko w przypadkach określonych w przepisach szczególnych).
3. Zastrzeżenie przez strony rażąco wygórowanych odsetek za opóźnienie spełnienia świadczenia pieniężnego winno być oceniane jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Umowa sprzedaży

Umowa sprzedaży jest chyba najczęściej zawieraną umową. Każdy dokonuje zakupów – prawie codziennie kupowane są artykuły spożywcze, środki czystości, gazety czy książki, rzadziej zakupy odzieży, sprzętu AGD, samochodów czy nieruchomości. Umowa sprzedaży bardzo często występuje również w obrocie gospodarczym (w transakcjach między przedsiębiorcami), np. producent odzieży sprzedaje swoje produkty sklepom odzieżowym, a sam dokonuje zakupów surowców. Ze względu na częstość jej występowania umowie sprzedaży zostanie poświęcone w podręczniku więcej miejsca. Umowa sprzedaży może być zawarta w dowolnej formie (np. pisemnej albo ustnej). Jedynie w przypadku gdy przedmiotem sprzedaży jest nieruchomość, umowa musi być zawarta w formie aktu notarialnego.

Umowa sprzedaży (wzór 2, s. 126) polega na tym, że sprzedawca zobowiązuje się do przeniesienia na kupującego własności rzeczy i wydania mu jej, natomiast kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.

Rękojmia za wady

W przypadku umów sprzedaży rzeczy (np. samochodów, nieruchomości, żywności, odzieży, obuwia) może zdarzyć się, że sprzedana rzecz posiada wady. Jeżeli taka sytuacja ma miejsce, to każdy sprzedawca ponosi wobec kupującego odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady.

Rękojmia za wady – odpowiedzialność sprzedawcy wobec kupującego za wady fizyczne lub prawne sprzedanej rzeczy.

Wzór 2. Umowa sprzedaży

UMOWA SPRZEDAŻY SAMOCHODU

zawarta w dniu 8 lipca 2015 r. w Elką między:

Janem Kotem, zamieszkałym w Elką, ul. Polna 22, legitymującym się dowodem osobistym nr HDL 112288, wydanym przez Prezydenta Miasta Elką, zwanym dalej Sprzedawcą

a

Ewą Rak, zamieszkałą w Wildze, ul. Dolna 18, legitymującą się dowodem osobistym nr AWK 119988 wydanym przez Wójta Gminy Wilga, zwaną dalej Kupującą

§ 1

1. Sprzedawca oświadcza, że jest wyłącznym właścicielem samochodu osobowego marki Toyota Auris, kolor srebrny metalik, rok produkcji 2007, numer rejestracyjny WEL 1565, nr nadwozia JTNKV56E601007924, nr silnika 0050661, pięciodrzwiowego, o przebiegu 92 000 km, garażowanego, serwisowanego w autoryzowanej stacji obsługi, stanowiącego przedmiot niniejszej umowy.
2. Sprzedawca oświadcza, że opisany w punkcie 1 samochód jest w pełni sprawny i określa jego stan techniczny jako dobry.
3. Sprzedawca oświadcza ponadto, że opisany w punkcie 1 samochód jest wolny od jakichkolwiek wad prawnych, w tym wszelkich praw osób trzecich i jakichkolwiek innych obciążeń.
4. Sprzedawca oświadcza, że jest pierwszym właścicielem określonego w punkcie 1 samochodu.

§ 2

1. Kupujący oświadcza, że samochód określony w § 1 pkt 1 umowy widział, a także dokonał jego wnikliwego przeglądu technicznego osobiście i w autoryzowanym warsztacie.
2. Kupujący oświadcza ponadto, że nie wnosi jakichkolwiek zastrzeżeń zarówno co do stanu technicznego samochodu, jego właściwości, jego wszystkich parametrów, a także jego wyglądu.

§ 3

1. Sprzedawca sprzedaje, a Kupujący kupuje samochód opisany w § 1 pkt 1 za cenę 20 000 zł (słownie: dwadzieścia tysięcy złotych).
2. Sprzedawca niniejszym kwituje odbiór kwoty 20 000 zł, która w momencie podpisania umowy zostaje mu przekazana.
3. Wydanie przedmiotu umowy nastąpi niezwłocznie po podpisaniu niniejszej umowy.
4. Wraz z wydaniem przedmiotu umowy Sprzedawca przekaze Kupującemu wszelkie posiadane przez niego rzeczy służące do korzystania z samochodu, tj. dwa oryginalne komplety kluczyków, zestaw opon zimowych oraz koło zapasowe. Sprzedawca wyda także Kupującemu niezbędne dokumenty związane z samochodem, tj. dowód rejestracyjny, kartę pojazdu, instrukcję obsługi oraz wykaz autoryzowanych stacji i serwisów.

§ 4

1. Koszty zawarcia niniejszej umowy ponosi Kupujący.
2. Wszelkie zmiany niniejszej umowy pod rygorem nieważności wymagają formy pisemnej.
3. W sprawach nieuregulowanych zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu cywilnego.
4. Dla sporów wynikłych na tle niniejszej umowy właściwy będzie sąd miejsca zamieszkania Kupującego.

§ 5

Umowę sporządzono w dwóch równobrzmiących egzemplarzach (po jednym dla Sprzedawcy i Kupującego), umowę odczytano, zgodnie przyjęto i podpisano.

Jan Kot

(podpis Sprzedawcy)

Ewa Rak

(podpis Kupującego)

Sprzedawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady prawne, jeżeli:

- sprzedana rzecz jest własnością innej osoby (np. ktoś sprzedał samochód wypożyczony z wypożyczalni samochodów);
- sprzedana rzecz jest obciążona prawem lub prawami innej osoby (np. właściciel sprzedał samochód, który jest obciążony prawem zastawu na rzecz banku);
- korzystanie przez kupującego z zakupionej przez niego rzeczy lub rozporządzanie nią jest ograniczone decyzją lub orzeczeniem właściwego organu (np. Jan Nowak nie może korzystać z zakupionego od Ewy Kos komputera, ponieważ komputer ten został zabezpieczony przez sąd jako dowód w sprawie o naruszenie praw autorskich).

Odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne ma miejsce wtedy, gdy sprzedana rzecz jest niezgodna z umową. Najczęściej występujące przypadki niezgodności z umową zostały przedstawione w TABELI 20.

Tabela 20. Przypadki niezgodności rzeczy sprzedanej z umową

Opis przypadku	Przykład
Sprzedana rzecz nie ma właściwości, które produkt tego rodzaju powinien mieć.	Płaszcz przeciwdeszczowy przecieka i nie chroni przed deszczem.
Sprzedana rzecz nie ma właściwości, o których konsument został zapewniony przez sprzedawcę lub reklamę.	Płytki sprzedawane jako odporne na pęknięcia do temperatury minus 30 stopni Celsjusza pękają w temperaturze minus 10 stopni Celsjusza.
Sprzedana rzecz nie nadaje się do celu, do którego chce jej użyć kupujący – o ile przed dokonaniem zakupu kupujący poinformował o tym celu sprzedawcę, a sprzedawca nie zgłosił zastrzeżeń co do takiego przeznaczenia tej rzeczy.	Klient wybrał wodoszczelny zegarek i poinformował sprzedawcę, że chciałby z niego korzystać podczas nurkowania na głębokość ok. 100 m. Sprzedawca nie zgłosił zastrzeżeń co do prawidłowości funkcjonowania zegarka na takiej głębokości. W czasie użytkowania zegarka okazało się jednak, że był on wodoszczelny tylko podczas nurkowania do głębokości 10 m.
Sprzedana rzecz została wydana kupującemu w stanie niepełnym.	Opakowanie telewizora nie zawierało pilota i kabla sieciowego, mimo że powinno je zawierać.

Jeżeli w momencie zawierania umowy kupujący wiedział o wadzie kupowanej rzeczy, to sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi.

Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi może być rozszerzona, ograniczona lub wyłączona. W umowach sprzedaży zawieranych między przedsiębiorcami rozszerzenie, ograniczenie lub wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi zależy od ustaleń stron umowy i od osiągniętego w tym zakresie porozumienia między nimi.

Obowiązkiem sprzedawcy – wynikającym z odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wady – jest usunięcie wady (naprawa sprzedanej rzeczy), obniżenie ceny, wymiana rzeczy na rzecz wolną od wad lub odstąpienie od umowy. Wybór jednego z tych działań należy do kupującego, jednak w ściśle określonych sytuacjach sprzedawca może nie zgodzić się z wyborem kupującego i zaproponować inne rozwiązanie.

Sprzedawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi, jeżeli wada fizyczna zostanie stwierdzona przed upływem dwóch lat od dnia wydania rzeczy kupującemu⁷⁵. Jednak przy sprzedaży między przedsiębiorcami kupujący traci uprawnienia z tytułu rękojmi, jeżeli nie zbadał kupionej rzeczy w czasie i w sposób przyjęty przy rzeczach tego rodzaju i nie

⁷⁵ W przypadku nieruchomości sprzedawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady w okresie pięciu lat od momentu wydania nieruchomości kupującemu.

zawiadomił niezwłocznie sprzedawcy o wadzie. W sytuacji gdy wada wyszła na jaw dopiero później, to kupujący, będący przedsiębiorcą, traci uprawnienia z tytułu rękojmi, jeżeli nie zawiadomi sprzedawcy o wadzie niezwłocznie po jej stwierdzeniu. W pozostałych przypadkach roszczenie kupującego wobec sprzedawcy z tytułu rękojmi przedawnia się z upływem roku, licząc od dnia stwierdzenia wady.

W przypadku rękojmi za wady prawne roszczenie kupującego wobec sprzedawcy przedawnia się po upływie roku od dnia, w którym kupujący dowiedział się o istnieniu wady⁷⁶.

Gwarancja

Inną instytucją prawną występującą przy umowie sprzedaży jest gwarancja.

Gwarancja jest to dobrowolnie złożone przez gwaranta oświadczenie dotyczące jakości rzeczy sprzedanej i zobowiązanie do usunięcia ewentualnej wady lub do dostarczenia rzeczy wolnej od wad – jeżeli wada ujawni się w czasie określonym w gwarancji. Gwarancja dotyczy tylko wad fizycznych rzeczy sprzedanej.

Gwarantem, czyli podmiotem odpowiedzialnym z tytułu gwarancji, może być producent, importer, sprzedawca, dystrybutor czy pośrednik. W przypadku rękojmi podmiotem odpowiedzialnym zawsze jest sprzedawca. Ponadto odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi wynika z obowiązujących przepisów prawnych i jest niezależna od jego woli. Natomiast przyjęcie odpowiedzialności z tytułu gwarancji jest dobrowolne i wynika ze złożonego oświadczenia woli. Gwarant sam decyduje o tym, czy udzieli kupującemu gwarancji oraz o tym, jaka będzie jej treść i zakres, a także w jaki sposób kupujący będzie mógł dochodzić swoich praw. Udzielając gwarancji, gwarant chce podnieść atrakcyjność oferowanych przez siebie produktów i w ten sposób dodatkowo zachęcić klientów do ich zakupu.

Udzielenie gwarancji następuje przez **złożenie przez gwaranta oświadczenia gwarancyjnego**, określającego obowiązki gwaranta i uprawnienia kupującego. Nabywca rzeczy, na którą została udzielona gwarancja, może zażądać wydania mu przez gwaranta dokumentu gwarancyjnego, czyli oświadczenia gwarancyjnego utrwalonego na papierze lub innym trwałym nośniku⁷⁷. **Oświadczenie gwarancyjne** powinno być sformułowane w języku polskim, w jasny i zrozumiały sposób, a informacje w nim zawarte powinny umożliwić kupującemu wykonywanie przyznanych mu uprawnień. Powinno ono zawierać podstawowe informacje potrzebne kupującemu do wykonywania uprawnień z gwarancji, w tym m.in.:

- nazwę i adres gwaranta lub jego przedstawiciela w Polsce;
- czas trwania⁷⁸ i terytorialny zasięg ochrony gwarancyjnej;
- uprawnienia przysługujące kupującemu w razie stwierdzenia wady;
- termin wykonania przez gwaranta obowiązków z tytułu gwarancji⁷⁹;
- stwierdzenie, że gwarancja nie wyłącza, nie ogranicza ani nie zawieszają uprawnień kupującego, wynikających z przepisów o rękojmi za wady rzeczy sprzedanej.

⁷⁶ Jeżeli kupujący dowiedział się o istnieniu wady prawnej na skutek powództwa osoby trzeciej, to jego roszczenie wobec sprzedawcy przedawnia się po upływie roku od dnia, w którym orzeczenie wydane w sporze z osobą trzecią stało się prawomocne.

⁷⁷ Dokument gwarancyjny bardzo często jest nazywany kartą gwarancyjną lub gwarancją.

⁷⁸ Jeżeli oświadczenie gwarancyjne nie zawiera informacji o czasie trwania ochrony gwarancyjnej, to czas ten wynosi dwa lata, licząc od dnia wydania rzeczy kupującemu.

⁷⁹ Jeżeli w oświadczeniu gwarancyjnym nie określono tego terminu, to gwarant powinien wykonać obowiązki z tytułu gwarancji niezwłocznie, ale nie później niż w terminie czternastu dni, licząc od dnia dostarczenia rzeczy przez kupującego.

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Wprowadzenie

W ostatnich latach w wyniku rozwoju technik informatycznych gromadzenie i przetwarzanie danych osobowych staje się coraz łatwiejsze i coraz powszechniejsze. Z drugiej strony ludzie mają coraz większą świadomość swojej prywatności i z coraz większą ostrożnością udostępniają **swoje dane osobowe innym**.

Zjawiska te doprowadziły do tego, że powstały akty normatywne regulujące ochronę danych osobowych. Niektórzy autorzy piszą już nawet o nowej kompleksowej (funkcjonalnej) gałęzi prawa – prawie ochrony danych osobowych. W miarę upływu czasu koncepcja wyodrębnienia tej gałęzi prawa z pewnością będzie miała coraz więcej zwolenników.

Normy prawne dotyczące ochrony danych osobowych zawarte są m.in. w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, rozporządzeniu Unii Europejskiej i w ustawie.

Zgodnie z **art. 51 Konstytucji RP**:

- nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby;
- władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym;
- każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych, a ograniczenie tego prawa może określić ustawa;
- każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą;
- zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania danych osobowych określa ustawa.

Drugim bardzo ważnym źródłem prawa w zakresie ochrony danych osobowych jest *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*¹⁶⁷. Rozporządzenie to weszło w życie 25 maja 2018 r. i jest częścią krajowych systemów prawnych we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Trzecim istotnym źródłem prawa ochrony danych osobowych jest *Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych*, która stanowi uzupełnienie przepisów Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) i pozwala na ich skuteczne stosowanie w Polsce.

Ustawa określa m.in. zakres odpowiedzialności karnej za naruszenie przepisów o ochronie danych oraz zawiera przepisy dotyczące Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych (Prezesa UODO), który jest organem właściwym w sprawie ochrony danych osobowych

¹⁶⁷ Rozporządzenie w Polsce jest określane jako RODO (rozporządzenie o danych osobowych), a po angielsku jako GDPR (General Data Protection Regulation).

w Polsce. Prezes UODO jest powoływany i odwoływany przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej za zgodą Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Do jego zadań należy m.in. prowadzenie postępowań w sprawie naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych.

Dane osobowe i ich przetwarzanie

Dane osobowe są to wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej. Danymi osobowymi nie są informacje o osobach prawnych lub jednostkach organizacyjnych.

Zidentyfikowana osoba fizyczna to konkretny człowiek, którego tożsamość jest znana.

Osoba fizyczna możliwa do zidentyfikowania to człowiek, którego tożsamość można poznać przy pomocy posiadanych środków.

Przykład

Informacja *Ekonomik sp. z o.o.* nie zostanie zaliczona do danych osobowych, ponieważ jest to informacja o osobie prawnej.

Informacja *Jan Nowak – Prezes Zarządu Ekonomik sp. z o.o.* zostanie zaliczona do danych osobowych, ponieważ jest to informacja o zidentyfikowanej osobie fizycznej.

Informacja o numerze telefonu Jana Nowaka zostanie zaliczona do danych osobowych, jeżeli przy użyciu posiadanych środków możemy ustalić tożsamość Jana Nowaka. Czyli jeżeli jego numer jest zapisany jako kontakt w naszym telefonie, to przy użyciu telefonu (posiadanych środków) możemy ustalić tożsamość Jana Nowaka.

Czasami tożsamość właściciela telefonu można ustalić innymi sposobami, np. za pomocą wyszukiwarki internetowej lub bazy danych kontrahentów. W każdym z opisanych przypadków numer telefonu zostanie zaliczony do danych osobowych.

Jeżeli natomiast przy użyciu posiadanych środków nie da się ustalić tożsamości właściciela numeru, to informacja o numerze telefonu nie stanowi danych osobowych.

Dane osobowe dzielą się na zwykłe oraz należące do szczególnych kategorii. **Do szczególnych kategorii należą:**

- informacje ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub światopoglądowe, przynależność do związków zawodowych;
- dane genetyczne i dane biometryczne przetwarzane w celu jednoznacznego zidentyfikowania osoby fizycznej;
- dane dotyczących zdrowia, seksualności lub orientacji seksualnej osoby fizycznej.

Dane osobowe należące do szczególnych kategorii zostały przedstawione na RYSUNKU 25.

Pozostałe dane osobowe, które nie należą do żadnej z ww. grup, zalicza się do **danych osobowych zwykłych**.

Przetwarzanie danych osobowych oznacza jakiegokolwiek operacje, które są na nich wykonywane w sposób zautomatyzowany lub niezautomatyzowany. Do operacji tych zaliczamy m.in. zbieranie, utrwalanie, przechowywanie, modyfikowanie, przeglądanie, wykorzystywanie, ujawnianie, łączenie, ograniczanie, usuwanie lub niszczenie danych osobowych.

Przetwarzanie danych osobowych zaliczanych do szczególnych kategorii jest możliwe tylko wtedy, gdy spełniony jest jeden z warunków wymienionych w ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych (np. otrzymanie zgody od osoby, której dane mają być przetwarzane).

Rysunek 25. Dane osobowe należące do szczególnych kategorii

Podmioty zobowiązane do przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych

Do przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych zobowiązane są podmioty, które te dane przetwarzają: przedsiębiorcy lub organy publiczne prowadzące działalność na terenie Unii Europejskiej lub oferujące na jej terytorium towary i usługi (nawet nieodpłatnie).

Podmioty zobowiązane do przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych dzielą się na administratorów i podmioty przetwarzające.

Administrator to osoba fizyczna, osoba prawna, organ publiczny, inna jednostka lub inny podmiot, który samodzielnie lub wspólnie z innymi ustala cele i sposoby przetwarzania danych osobowych (czyli ustala, po co i w jaki sposób są one przetwarzane). Administrator może przetwarzać dane osobowe samodzielnie albo powierzyć tę czynność podmiotowi przetwarzającemu.

Podmiot przetwarzający to osoba fizyczna, osoba prawna, organ publiczny, inna jednostka lub inny podmiot, który przetwarza dane osobowe w imieniu administratora na podstawie zawartej z nim umowy.

Przykład

Spółka z o.o. ASO jest administratorem danych osobowych swoich pracowników oraz klientów. Jeżeli między spółką i biurem rachunkowym zostanie podpisana umowa na świadczenie usług księgowych i kadrowo-płacowych, to biuro rachunkowe będzie podmiotem przetwarzającym dane o pracownikach i klientach spółki, ale ich administratorem nadal pozostanie spółka.

Przepisy o ochronie danych osobowych nie mają zastosowania jedynie w przypadkach wyraźnie wskazanych w ich treści, np. wtedy, gdy:

- dane osobowe są przetwarzane przez osoby fizyczne dla celów osobistych, niezwiązanych z działalnością gospodarczą (np. przechowywanie danych adresowych czy korespondencji prowadzonej z grupą znajomych);
- dane osobowe są przetwarzane w ramach działalności nieobjętej prawem Unii Europejskiej (np. dane osobowe przetwarzane w związku z bezpieczeństwem narodowym);

- dane osobowe są przetwarzane w związku z działalnością właściwych organów publicznych wykonywaną w celu zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych lub wykonywania kar.

Zasady przetwarzania danych

Ogólne rozporządzenie o ochronie danych zawiera zapisy ustanawiające zasady przetwarzania danych (TABELA 40). Podmioty, które przetwarzają dane osobowe, powinny przestrzegać wszystkich zasad – **naruszenie choćby jednej z nich powoduje, że przetwarzanie danych osobowych jest niezgodne z obowiązującymi przepisami.**

Tabela 40. Zasady przetwarzania danych i ich charakterystyka

Nazwa zasady	Charakterystyka
Zasada zgodności z prawem, przejrzystości i rzetelności	Dane osobowe muszą być przetwarzane zgodnie z prawem, rzetelnie i w sposób przejrzysty dla osoby, której dotyczą.
Zasada ograniczenia celu przetwarzania	Dane osobowe powinny być przetwarzane tylko w konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach.
Zasada minimalizacji danych	Podmiot, który przetwarza dane osobowe, musi ograniczyć ich ilość oraz rodzaj – powinien on przetwarzać tylko takie dane, które są niezbędne do realizacji celu przetwarzania danych. Zgodnie z tą zasadą nie można gromadzić danych, które kiedyś mogą się przydać.
Zasada prawidłowości danych	Dane osobowe muszą być prawidłowe i w razie potrzeby uaktualniane. Dane osobowe, które są nieprawidłowe, powinny być usunięte lub sprostowane. Podmiot przetwarzający dane osobowe powinien opracować rozwiązania techniczne i organizacyjne, które pozwolą na korygowanie nieprawidłowych lub nieaktualnych danych.
Zasada ograniczenia przechowywania danych	Dane osobowe powinny być przechowywane przez okres nie dłuższy, niż jest to niezbędne do celów, do których dane te są przetwarzane.
Zasada integralności i poufności	Dane osobowe muszą być przetwarzane w sposób zapewniający ich odpowiednie bezpieczeństwo, w tym ochronę przed niedozwolonym lub niezgodnym z prawem przetwarzaniem oraz przypadkową utratą, zniszczeniem lub uszkodzeniem.
Zasada rozliczalności	Administrator jest odpowiedzialny za przestrzeganie wszystkich ww. zasad i musi być w stanie wykazać ich przestrzeganie (rozliczyć się z ich przestrzegania).

Prawa osób, których dane są przetwarzane

W ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych osobowych duża część przepisów reguluje prawa osób fizycznych, których dane są przetwarzane. Najważniejsze z tych praw zostały omówione i scharakteryzowane poniżej.

1. **Prawo dostępu do danych.** Każda osoba ma prawo do uzyskania od administratora informacji, czy jej dane są przetwarzane, a jeżeli są – to w jakim zakresie. Ponadto osoba, której dane są przetwarzane, może żądać od administratora kopii danych zgromadzonych na jej temat.
2. **Prawo do sprostowania danych.** Każda osoba może żądać od administratora sprostowania danych, które jej dotyczą – jeśli są one nieprawidłowe lub niekompletne.

- 3. Prawo do bycia zapomnianym.** Osoby, których dane są przetwarzane, mają prawo do ich usunięcia, czyli tzw. „prawo do bycia zapomnianym”. W przepisach są również przewidziane sytuacje, w których osoby te nie mogą skorzystać z prawa do usunięcia danych osobowych na swój temat.

Przykład

20 sierpnia 2018 r. sklep internetowy sprzedał Janowi Nowakowi zamówione przez niego towary i wystawił fakturę dokumentującą tę sprzedaż. 20 września 2018 r. Jan Nowak zwrócił się do sklepu internetowego z żądaniem usunięcia jego danych osobowych. Sklep nie będzie mógł spełnić tego żądania natychmiast, ale dopiero wtedy, gdy zgodnie z przepisami prawa podatkowego upłynie termin przechowywania faktury.

- 4. Prawo do ograniczenia przetwarzania danych.** Jeżeli osoba fizyczna wystąpiła do administratora z żądaniem ograniczenia przetwarzania danych na jej temat, administrator powinien ograniczyć przetwarzanie danych dotyczących tej osoby jedynie do ich przechowywania. Z żądaniem tym można wystąpić do administratora jedynie w ściśle określonych w rozporządzeniu sytuacjach (np. gdy dane osobowe nie są już potrzebne do celów, dla których zostały zgromadzone, ale nie można ich usunąć z uwagi na inne obowiązujące przepisy).
- 5. Prawo do przenoszenia danych.** Jeśli osoba fizyczna zwróci się do administratora danych z prośbą dotyczącą przeniesienia jej danych, administrator ma obowiązek przekazać tej osobie komplet danych zgromadzonych na jej temat lub przesłać je innemu administratorowi w formie, która będzie możliwa do odczytania.
- 6. Prawo do bycia poinformowanym.** Każdy ma prawo do informacji o tym, że jego dane są przetwarzane. Prawo to musi być zrealizowane przez każdego administratora bez żadnej aktywności ze strony osoby zainteresowanej. Informacje przekazywane przez administratora każdej osobie fizycznej, której dane są przez niego przetwarzane, są nazywane **klauzulą informacyjną**. Klauzula informacyjna powinna być sformułowana jasnym i prostym językiem i przekazana w sposób zwięzły, łatwo dostępny i zrozumiały. Zakres klauzuli informacyjnej został określony w rozporządzeniu i obejmuje on m.in. informacje o tożsamości administratora, jego dane kontaktowe, cel przetwarzania i okres przechowywania, informacje o prawach osób, których dane są przetwarzane, oraz informację o prawie wniesienia skargi do organu nadzorczego.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Opracuj argumenty za i przeciw do dyskusji na temat „Czy w Polsce ochrona danych osobowych jest obecnie na właściwym poziomie?”
2. Podaj definicję danych osobowych oraz kilka przykładów tych danych.
3. Wyjaśnij różnicę między administratorem a podmiotem przetwarzającym.
4. Na czym polega prawo do bycia zapomnianym?
5. Na podstawie klauzuli informacyjnej, którą otrzymałeś Ty lub Twoi rodzice, sporządź notatkę, w której udzieliś odpowiedzi na pytania:
 - a) czy klauzula została sformułowana jasnym i prostym językiem;
 - b) czy klauzula została przekazana w sposób zwięzły, łatwo dostępny i zrozumiały;
 - c) jakie informacje zawierała.
6. Jaką nazwę nosi organ, do którego właściwości należy ochrona danych osobowych?